

Ks. Paweł Cembrowicz GANOCZY Alexandre, *Unendliche Weiten... Naturwissenschaftliches Weltbild und christlicher Glaube*
Verl. Herder, Freiburg im Br., Basel, Wien, 1998; ss. 191

Jedną z charakterystycznych cech współczesnej nauki jest jej dążenie do osiągnięcia wymiaru interdyscyplinarnego. To zmaganie nauki staje się dobrze widoczne przy rozwiązywaniu problemów granicznych, które mogą być przedmiotem badań dwu lub kilku dziedzin naukowych. Do klasycznej współcześnie problematyki pogranicza można zaliczyć m.in.: relację między czasem a wiecznością, ewolucją a stworzeniem czy chaosem a porządkiem. Celem przebadania wymienionych relacji potrzebny jest udział nauk przyrodniczych, teologii i filozofii.

Wspomniana problematyka jest zasadniczym przedmiotem rozważań najnowszej książki A. Ganoczego *Unendliche Weiten...* Z zakresu problematyki wzajemnych relacji pomiędzy naukowo-przyrodniczym obrazem świata a chrześcijańską wiarą. Zamiarem emerytowanego już dziś profesora teologii dogmatycznej na uniwersytecie w Würzburgu jest stworzenie interdyscyplinarnego studium, które mogłoby posłużyć jako pomost pomiędzy naukami przyrodniczymi a teologicznymi (s. 11, 188).

Prezentowana książka składa się z dziewięciu rozdziałów, których zasadnicza struktura (za wyjątkiem dziewiątego) jest dwustopniowa: najpierw badane zagadnienie jest przedstawiane w aspekcie przyrodniczym, a następnie w teologicznym, względnie filozoficzno-teologicznym. Całość rozważań poprzedza metodologicznie zorientowane wprowadzenie (s. 13-27), ukazujące najważniejsze cechy metody przyrodniczej i teologicznej. Rozdział pierwszy *Gott und das Göttliche* (s. 29-47) przedstawia dwa różne sposoby podchodzenia do problematyki Boga. Najpierw jest to sposób mówienia o Bogu względnie o tym, co boskie, u takich przyrodników, jak: Newton, Einstein, Planck, Heisenberg, Jordan, von Weizsäcker, Prigogine i Davies. Następnie druga jego część zawiera sposób mówienia o Bogu w perspektywie teologii chrześcijańskiej. Rozdział drugi *Urknall*

und Evolution versus anfängliche und fortgesetzte Schöpfung (s. 49-65) jest prezentacją w głównej mierze poglądów P. Daviesa, które, zdaniem Ganoczego, dobrze obrazują aktualny stan dyskusji na temat teorii prawybuchu oraz uwzględniają teologiczne wypowiedzi na ten temat (s. 53). W części teologicznej ukazane zostają najważniejsze kwestie chrześcijańskiej teologii stworzenia: stworzenie świata oraz kontynuacja stworzenia. Rozdział trzeci *Das Ende des Universums und die Vollendung der Schöpfung* (s. 67-79) ukazuje najpierw trzy przyrodnicze modele kosmicznego końca świata autorstwa uznanych fizyków: F. von Weizsäckera, P. Daviesa i P. Tiplera. Następnie w części drugiej Autor podejmuje temat końca świata, śmierci i jego wypełnienia w wieczności. Rozdział czwarty *Zufall und Notwendigkeit* (s. 81-90) zawiera w części przyrodniczej krytyczne omówienie teorii J. Monodsa na temat przypadku i konieczności przy powstaniu życia i człowieka. W części drugiej znajdują się najpierw filozoficzne objaśnienia pojęć *przypadku* i *konieczności*, a następnie ukazana zostaje teologiczna treść tych pojęć. Rozdział piąty *Chaos und Ordnung* (s. 91-108) poświęcony jest teorii chaosu i porządku. Ganoczy przedstawia w części przyrodniczej ogólnie znaczenie tej teorii oraz prezentuje poglądy jej prekursorów J. C. Maxwella i H. Poincaré'go i propagatorów E. Lorenza i I. Prigogine. W filozoficzno-teologicznej części wychodzi od krótkiej próby umiejscowienia słowa *chaos* w filozofii i Piśmie świętym. Po czym przedstawia obecne we współczesnej teologii poglądy na temat chaosu oraz tzw. biblijne analogie chaosu (np.: doświadczenie boskiego jako napięcie pomiędzy niepokojem a pokojem, męką a radością; niemożliwością przepowiedzenia a eschatologią – s. 103-106). W rozdziale szóstym *Geist und Gehirn versus leib-seelische Ganzheit des Menschen* (s. 109-125) Ganoczy prezentuje przyrodnicze hipotezy wyjaśniające stosunek ciała do duszy (hipoteza identyfikacji i behawioryzmu, interakcji) oraz ukazuje różne aspekty bycia człowiekiem (np.: jako istota zmysłowa, bezprzedmiotowa, podobna zwierzętom, jako istota żywa obdarzona wolą pragnienia) w perspektywie biblijnego obrazu człowieka. Omawiając powyższe zagadnienia autor, wyraźniej niż w pozostałych rozdziałach, wskazuje na trudności, jakie pojawiają się w interdyscyplinarnych dialogach dotyczących ciała i duszy człowieka. Trudności te wynikają najczęściej z przypisywania przez przyrodników i teologów różnych treści tym samym pojęciom. Rozdział siódmy *Raumzeit versus Ewigkeit* (s. 127-148) w części przyrodniczej zawiera głównie poglądy Newtona i Einsteina na temat rozumienia przestrzeni i czasu. W części teologicznej natomiast refleksję na temat czaso-przestrzennej ciągłości, jej implikacji teologicznych. Już na wstępie, zawartych w tym rozdziale rozważań, autor jest przekonany o braku jakichkolwiek trudności ze strony teologii w przyjęciu teorii Einsteina (s. 135). W rozdziale ósmym *Das sogenannte und das eigentliche Böse* (s. 149-163) Autor po wyjaśnieniu pojęć zła fizycznego i moralnego, przedstawia naukowo-przyrodnicze teorie na temat zła według K. Lorenza oraz podsuwa propozycje terapii zwalczających zło. W części teologicznej ukazuje teologię zła i grzechu, w tym szczególnie dokonuje omówienia teorii dotyczących grzechu pierworodnego. Rozdział ostatni *Sterben, Tod und Leben über den Tod hinaus* (s. 165-188) dotyczy, w części pierwszej, kwestii podchodzenia do fenomenu śmierci we współczesnym społeczeństwie, empirycznych badań nad procesem umierania oraz wyjścia w perspektywie religijnej poza obszar mówienia o śmierci jedynie w kategoriach empirycznych. Część drugą tworzą wypowiedzi teologiczne związane z tematyką śmierci (śmierć jako eschatologiczny spokój

ducha, wiara w zmartwychwstanie, śmierć jako miejsce ostatecznego zadecydowania według K. Rahnera, czy też jako alienacja według E. Jüngel, zmartwychwstanie w śmierci).

To, co łączy wszystkie prezentowane rozdziały, to podejmowana w nich interdyscyplinarna próba ukazania ściśle określonych możliwości analogii pomiędzy naukami przyrodniczymi a teologią. Omawiana książka w jasny sposób ukazuje jedną z charakterystycznych cech współczesnej nauki, jaką jest jej dążenie do osiągnięcia wymiaru interdyscyplinarnego. Autor w jasny i komunikatywny sposób przedstawia niektóre trudne zagadnienia przyrodnicze, poglądy przedstawicieli fizyki, filozofii i teologii. Wielość poruszanych tematów, szczególnie ich wymiarów przyrodniczych, zostaje okupiona ogólnym ich ujęciem. Trudno jednak poczytać to Autorowi za brak, gdyż nie jest jego celem stworzenie szczegółowego, wysoce specjalistycznego studium. Więcej, idzie mu o ukazanie komplementarnego wymiaru naukowo-przyrodniczego obrazu świata i wiary chrześcijańskiej. Należy zauważyć, iż praca *Unendliche Weiten...* stanowi pewnego rodzaju podsumowanie dotychczasowych badań Autora. Stąd też można odnaleźć w niej treści znane ze wcześniejszych jego prac (por. *Suche nach Gott auf den Wegen der Natur: Theologie, Mystik, Naturwissenschaften – ein kritischer Versuch*, Düsseldorf 1992; *Chaos – Zufall – Schöpfungsglaube: die Chaostheorie als Herausforderung der Theologie*, Mainz 1995).

Prezentowana książka stanowi udane studium na temat relacji teologia – nauki przyrodnicze, które dostarcza w sposób przystępny wielu interesujących danych przemawiających za komplementarnością poznania przyrodniczego i teologicznego. Pozycja ta jest zatem godna polecenia nie tylko interesującym się problematyką relacji teologia – nauki przyrodnicze, ale także interdyscyplinarności i komplementarności współczesnych badań naukowych.

Ks. Andrzej Anderwald